

Kaznena odgovornost pojedinca

Bošnjak, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:230991>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-12**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)



Pravni fakultet u Zagrebu

Katedra za međunarodno pravo

Maja Bošnjak

KAZNENA ODGOVORNOST POJEDINCA

diplomski rad

mentorica rada: prof. dr. sc. Maja Seršić

Zagreb, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Maja Bošnjak, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

SAŽETAK

Načelo kaznene odgovornosti pojedinca za zločine po međunarodnom pravu, temelj je međunarodnog kaznenog prava. U ovom radu bit će prikazan tijek događaja koji je doveo do provođenja tog načela u stvarnost i njegov razvoj kroz 20.stoljeće. Od uspostave instituta individualne kaznene odgovornosti i suđenja počiniteljima teških međunarodnih zločina pred međunarodnim vojnim sudovima nakon Drugog svjetskog rata, preko kodifikacije međunarodnog prava kroz konvencije koje obvezuju države članice da svojim zakonodavstvom predvide kažnjavanje u njima opisanih djela, do osnivanja međunarodnih kaznenih sudova za Jugoslaviju i Ruandu i naposljetku stvaranja jednog stalnog međunarodnog kaznenog sudišta nadležnog za najteža kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice kao cjeline.

Ključne riječi: međunarodno kazneno pravo, kaznena odgovornost pojedinca, međunarodno pravo

SUMMARY

The principle of individual criminal responsibility for international crimes is the foundation of international criminal law. This paper gives an overview of the events leading up to the implementation of this principle and its evolution through the 20th century. From the founding of the principle of international criminal responsibility and the trial of persons responsible for grave international crimes before the International Military Tribunals after World War II, through the codification of international law in conventions that bind the contracting parties to enact the necessary legislation to give effect to the provisions of the convention in question, to the establishing of The International Criminal Tribunal for the former

Yugoslavia and Rwanda, and at last, establishing a permanent International Criminal Court, with jurisdiction over the most serious crimes of concern to the international community as a whole.

Key words: international criminal law, individual criminal responsibility, international law

Tumač kratica:

Gestapo - *Geheime Staatspolizei* (Tajna državna policija)

ICC - *International Criminal Court* (Međunarodni kazneni sud)

ICJ - *International Court of Justice* (Međunarodni sud)

ICTR - *International Criminal Tribunal for Rwanda* (Međunarodni kazneni sud za Ruandu)

ICTY - *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju)

SD - *Sicherheitsdienst* (Sigurnosna služba)

SS - *Schutzstaffel* (Zaštitni odred)

UN - *United Nations* (Ujedinjeni narodi)

ZZP - Zajednički zločinački pothvat

1. UVOD.....	1
2. RAZVOJ MEĐUNARODNOG RATNOG I HUMANITARNOG PRAVA DO DRUGOG SVJETSKOG RATA	2
3. SUĐENJA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA	4
4. RAZVOJ MEĐUNARODNOG RATNOG I HUMANITARNOG PRAVA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA	7
5. MEĐUNARODNI KAZNENI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU	13
5.1. Nadležnost.....	14
5.1.1. Osobna kaznena odgovornost	16
5.1.2. Zapovjedna odgovornost	16
5.1.3. Zajednički zločinački pothvat	18
6. MEĐUNARODNI KAZNENI SUD ZA RUANDU	20
7. STALNI MEĐUNARODNI KAZNENI SUD	22
7.1. Nadležnost.....	23
7.1.1. Osobna kaznena odgovornost	24
7.1.2. Zapovjedna odgovornost	27
7.2. Dosadašnja iskustva i uspješnost Suda	28
8. ZAKLJUČAK	29

1. UVOD

Načelo kaznene odgovornosti pojedinca za zločine po međunarodnom pravu, temelj je međunarodnog kaznenog prava.

U ovom radu bit će prikazan tijek događaja koji je doveo do provođenja tog načela u stvarnost. Od uspostave instituta individualne kaznene odgovornosti i suđenja počiniteljima teških međunarodnih zločina pred međunarodnim vojnim sudovima nakon Drugog svjetskog rata, preko kodifikacije međunarodnog prava kroz konvencije koje obvezuju države stranke da svojim zakonodavstvom predvide kažnjavanje u njima opisanih djela, do osnivanja Međunarodnih kaznenih sudova za Jugoslaviju i Ruandu i naposljetku stvaranja jednog stalnog međunarodnog kaznenog sudišta nadležnog za „najteža kaznena djela koja se tiču međunarodne zajednice kao cjeline“, za koja je predviđena individualna kaznena odgovornost.

Tek se sredinom dvadesetog stoljeća, nakon Drugog svjetskog rata, u međunarodnom pravu afirmira pojam međunarodnog zločina kao „čina koji međunarodno pravo izravno normira svojom zabranom usmjerenom prema pojedincu.“¹ Zločini po međunarodnom pravu danas predviđeni u Statutu Međunarodnog kaznenog suda jesu: genocid, ratni zločini, zločini protiv čovječnosti i nedavno definiran zločin agresije.²

U nastavku rada prikazujemo kako je tekao taj razvoj.

¹ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., Međunarodno pravo 1, Zagreb, 2010., str. 416.

² Degan, V. Đ., Međunarodno pravo, Zagreb, 2011., str.523.

2. RAZVOJ MEĐUNARODNOG RATNOG I HUMANITARNOG PRAVA DO DRUGOG SVJETSKOG RATA

Nakon I. svjetskog rata, države pobjednice osnovale su povjerenstvo čija je zadaća bila analizirati zločine počinjene u ratu te sastaviti listu odgovornih pojedinaca. Povjerenstvo je utvrdilo listu od gotovo 900 osoba i za njihovo suđenje predložilo osnivanje međunarodnog suda. Do toga nije došlo zbog protivljenja pojedinih država koje su smatrale da bi se time narušilo načelo suverenosti država.³

Dana 28. lipnja 1919. sklopljen je Mirovni ugovor s Njemačkom. Ugovor je predviđao kaznenu odgovornost njemačkog cara Wilhelma II. zbog „uvrede međunarodnog morala i svete važnosti ugovora“. Caru je trebao suditi međunarodni sud sastavljen od pet članova koje bi imenovala savezničke sile, međutim do suđenja nikad nije došlo jer se car sklonio u Nizozemsku, neutralnu državu u Prvome svjetskom ratu, koja nije bila stranka Versailleskog ugovora i odbila ga je izručiti pobjedničkim silama.⁴

Osim toga, Njemačka se ugovorom obvezala izručiti pripadnike svoje vojske optužene da su počinili djela protivna zakonima i običajima rata kako bi im se sudilo pred vojnim sudovima država pobjednica.⁵ Niti ta suđenja nisu održana, Njemačka je odugovlačila s izručenjima te su naposljetku suđenja provedena pred njemačkin Vrhovnim sudom u Leipzigu, po njemačkom pravu, a Saveznici su mogli pokrenuti postupak uz predočnje odgovarajućih dokaza Glavnom državnom tužitelju.⁶

³ Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *Stalni međunarodni kazneni sud*, Zagreb, 2001., str. 23- 24.

⁴ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 417.

⁵ *ibid.*

⁶ Održano je samo nekoliko suđenja u odsutnosti u Francuskoj i Belgiji. Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.24-25.

Međunarodna javnost nije bila zadovoljna rezultatima suđenja zbog malog broja osuđujućih presuda i blagih kazni.⁷ Samo su neke države, poput Francuske i Belgije, javno izrazile nezadovoljstvo i pozivale na osnivanje međunarodnog suda, no većina je država pokazala nespremnost da i same budu podvrgnute takvom mogućem sudu. Ipak, Lepziški procesi i Versailleski ugovor imali su značajnu ulogu u razvoju međunarodnog kaznenog prava time što su uspostavili načelo osobne kaznene odgovornosti za kaznena djela počinjena tijekom rata.

S aktivnostima usmjerenim k osnivanju međunarodnog kaznenog suda nastavila je Liga naroda. Ona je osnovala poseban odbor čiji je zadatak bio pripremiti osnivanje dvaju sudova; jednog koji bi rješavao sporove između država, Stalni sud međunarodne pravde i drugog koji bi sudio pojedincima za međunarodne zločine, Visoki sud međunarodne pravde. Potonji je naišao na oštra protivljenja te je Odbor Lige naroda prihvatio jedino ideju o mogućem osnivanju posebnog kaznenog vijeća u okviru Stalnog suda međunarodne pravde.⁸

Godine 1934. Liga naroda osnovala je Odbor za suzbijanje terorizma koji se zalagao za osnivanje međunarodnog suda koji bi bio nadležan suditi za djela međunarodnog terorizma. U tom su cilju za potpis i ratifikaciju otvorene dvije konvencije koje nikad nisu stupile na snagu.⁹

Poticaj i podršku osnivanju međunarodnog kaznenog suda dale su i druge međunarodne organizacije kao što su Udruženje za međunarodno pravo i Interparlamentarna unija.

⁷ Od 45 osumnjičenih osoba, samo ih je 9 osuđeno. Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str.418.

⁸ Do osnivanja takvog vijeća također nije došlo jer se smatralo da još nije vrijeme za to. Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.26.

⁹ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju terorizma i Konvencija o osnivanju međunarodnog kaznenog suda, Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str.418.

3. SUĐENJA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Zbog masovnih i okrutnih zločina počinjenih u II. svjetskom ratu, intenzivirale su se aktivnosti usmjerene k osnivanju suda koji bi sudio odgovornim osobama. Te su aktivnosti rezultirale sklapanjem Londonskog sporazuma četiriju saveznika 8. kolovoza 1945., kojemu je pridodan Statut te je time osnovan Međunarodni vojni sud nadležan za suđenje glavnim ratnim zločincima europskih Sila Osovine.¹⁰

Prema čl.6 Statuta¹¹, Sud je bio ovlašten suditi fizičkim osobama koje su kao pojedinci ili članovi organizacije počinili neki od tri skupine zločina, koji za sobom povlače individualnu odgovornost: zločine protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.¹²

Sud je bio ovlašten i samu organizaciju proglasiti zločinačkom, što je i učinio u odnosu na SD (*Sicherheitsdienst*), SS (*Schutzstaffe*), Gestapo (*Geheime Staatspolizei*) te neke druge organizacije, a pojedinci koji su im pripadali mogli su biti izvedeni pred Sud s time da im se ipak moralo dokazati osobno sudjelovanje u zločinu.¹³

Londonskim statutom predviđen je i institut zavjere. Osobe koje su sudjelovale „u razradi i izvršenju zajedničkog plana ili zavjere da se počini bilo koji od navedenih zločina“ odgovaraju za sva djela koja bilo koje osobe počine izvršavajući taj plan (čl.6.). Pojam je preuzet iz angloameričke pravne tradicije i kao takav nepoznat kontinentalnim pravnicima. Sud je

¹⁰ *ibid.*, str. 419.

¹¹ Nuremberg International Military Tribunal Statute, dostupno na: <https://www.jura.uni-muenchen.de/fakultaet/lehrstuehle/satzger/materialien/img1945e.pdf>

¹² Zločini protiv mira odnose se na poduzimanje agresivnih ratova, a kako se odgovara i za njihovo planiranje, pripremanje i poticanje, odgovarati mogu i političari i drugi dužnosnici iako su bili udaljeni od samog područja vojnih operacija. Ratni zločini, kao povrede ratnog prava mogu biti počinjeni samo u vrijeme rata, a teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. kao najteži ratni zločini, samo u međunarodnim oružanim sukobima (v.dalje u tekst). Zločini protiv čovječnosti, kao dio širokog i sustavnog napada protiv civilnog stanovništva mogu biti počinjeni uvrijeme rata ili u miru. Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 420.

¹³ Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.32.

institut dalje razradio sam, smatrajući da je potrebno utvrditi da postoji konkretan plan sa zločinačkom svrhom i odrediti sudionike tog plana.¹⁴

Sud je zasjedao u Nürnbergu, a svaka od četiri sile (Sjedinjene Američke Države, Britanija, Francuska i Sovjetski Savez) imenovala je po jednog člana i jednog zamjenika te jednog tužitelja. Za donošenje presude bila je potrebna većina glasova, a ako bi glasovi bili podijeljeni, odlučivao je predsjednik Suda (čl.2. i čl.4.). Dužnost predsjednika obnašao je britanski sudac Lord Lawrence.

Sud je mogao izreći bilo koju kaznu koju smatra pravednom, uključujući smrtnu kaznu te je dvanaest osoba osuđeno na smrt vješanjem. Nisu održavane posebne rasprave o odmjeravanju kazne i nije bilo obrazloženja zašto je ona u nekom slučaju blaža ili oštrija. Nije postojala mogućnost podnošenja pravnog lijeka niti protiv odluke o krivnji niti odmjerenoj kazni. Molbe za pomilovanje su redom odbijene.¹⁵ Službeni položaj okrivljenika nije se uzimao u obzir kao razlog za oslobođenje od odgovornosti ili za ublažavanje kazne, dok je počinjenje djela po naredbi mogao biti samo razlog za ublažavanje kazne, ali ne i za osobađanje od odgovornosti (čl.7.,čl.8.). Takvo je rješenje bilo potrebno kako optuženi ne bi izbjegli odgovornost pozivajući se na to da su samo izvršavali Hitlerove naredbe.

Potsdamskom deklaracijom od 26. srpnja 1945., četiri su Savezničke sile odlučile o kažnjavanju Japanaca za zločine počinjene u II. svjetskom ratu. General Douglas MacArthur, vrhovni zapovjednik savezničkih snaga, 19. siječnja 1946. proglasom je donio Tokijsku povelju zajedno sa Statutom čime je osnovan Međunarodni vojni sud za Daleki Istok. Sud je zasjedao u

¹⁴ Seršić, M., Praksa međunarodnih sudišta u formiranju institucija izvedene kaznene odgovornosti, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj.498, Zagreb, 2007., str. 254.

¹⁵ Raspravljalo se jedino o tome treba li smrtnu kaznu izvršiti strijeljanjem ili vješanjem. Odlučili su se za potonje. Van Zyl Smit, D., Oblici odmjeravanja kazne u međunarodnom kaznenom pravosuđu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol.11 No.2, 2004. str.1003-1005.

Tokiju, a bio je nadležan za zločine počinjene od 1. siječnja 1928. pa do predaje Japana, 2. rujna 1945.¹⁶

Sud se sastojao od 11 sudaca koje je imenovao general MacArthur na prijedlog država koje su bile u ratu s Japanom. Predsjednik suda bio je australski sudac William Webb. Za glavnog tužitelja, general je imenovao američkog odvjetnika Josepha Keenana, prema čijem je nacrtu i donesana Povelja. Uz njega, optužbu je činilo još deset tužitelja zamjenika.¹⁷

Nitko od 28 optuženih dužnosnika i vojskovođa nije oslobođen optužbi. Međutim, presuda nije donesena jednoglasno. Indijski sudac Pal smatrao je da po međunarodnom pravu nema temelja za kaznenu odgovornost za agresivan rat te da Japanci, uostalom, nisu krivi za agresivni rat već su oslobađali Aziju od vlasti europskih naroda koji su u prošlosti tu agresijom osvojili područja.¹⁸

Osim pred Međunarodnim vojnim sudovima u Nürnbergu i Tokiju, gdje se sudilo odabranim istaknutim vođama i političarima na najvišoj razini, suđenja su se odvijala na još dvije razine; pred vojnim sudovima država pobjednica u njihovim okupacijskim zonama u Njemačkoj i američkim vojnim sudovima na Dalekom Istoku te pred nacionalnim sudovima pojedinih država.¹⁹

Zaključujući uvodno razmatranje, napominjemo da se međunarodnim vojnim sudovima mogu uputiti određeni prigovori. Ponajprije se to odnosi na selektivnost u njihovu radu po

¹⁶ Degan, V. Đ., *op.cit.* (bilj.2), str. 530.

¹⁷ Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.33.

¹⁸ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 422.

¹⁹ Temelje za ta suđenja postavili su Zakon broj 10 za Njemačku, koji uređuje suđenje pred sudovima sila pobjednica te Deklaracija o njemačkim okrutnostima, koja predviđa da će odgovorne osobe biti odate u zemlje u kojima su počinile zločine kako bi im ondje bilo suđeno. Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.29-30.

principu „zločine čine drugi“, tako da Saveznici nikad nisu odgovarali za teške zločine koje su sami počinili kao što je bacanje atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki.²⁰

Nadalje, postavlja se pitanje jesu li sve tri skupine zločina za koje je suđeno bile predviđene zakonom u vrijeme njihova počinjenja, odnosno je li prekršeno načelo *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Dok su ratni zločini bili predviđeni nacionalnim zakonima mnogih država, Haškom konvencijom o zakonim i običajima rata na kopnu iz 1907. te Ženevskom konvencijom o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929., to je bilo teže dokazati glede zločina protiv čovječnosti²¹ i zločina protiv mira.²²

Unatoč nedostacima, suđenja su predstavljala velik korak naprijed u razvoju međunarodnog kaznenog prava, realizirano je načelo kaznene odgovornosti pojedinca u međunarodnom pravu i provedeno suđenje pred međunarodnim sudovima. Ubrzo su potvrđena načela međunarodnog prava priznata Londonskim statutom koja su izvršila velik utjecaj na donošenje Statuta kasnijih međunarodnih sudova.

4. RAZVOJ MEĐUNARODNOG RATNOG I HUMANITARNOG PRAVA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

²⁰ To je bio jedan od prigovora koje je istaknuo Indijski sudac Pal. Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 422.

²¹ Kao dokaz da nije bilo retroaktivne primjene prava glede zločina protiv čovječnosti koristila se Martensova klauzula, razvijena iz Haških konvencija 1899. i 1907. Prema njoj, kada nisu obuhvaćeni odredbama konvencije, civili i ratnici su pod zaštitom načela međunarodnog prava koja proizlaze iz običaja ustanovljenim među civiliziranim narodima, zakona čovječnosti i zahtjeva javne svijesti. Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.20.

²² U odnosu na zločin protiv mira pozivalo se na Nacr ugovora o uzajamnoj pomoći iz 1923. i Ženevski protokol o mirnom rješavanju sporova iz 1924. koji su proglasili agresivni rat međunarodnim zločinom, međutim prvi je ostao na razini nacarta, a drugi nikad nije stupio na snagu. Značajan je u tom pogledu Opći ugovor o zabrani rata iz 1928. (Briand-Kelloggov pakt) kojem su prije II. svjetskog rata pristupile gotovo sve države svijeta čime je zabrana rata postala opće običajno pravo, no nije dao definiciju agresije. Degan, V. Đ., *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti, No. 510=48, Zagreb, 2011. str.239-240.

Nakon Nürnberških presuda usvojeno je niz konvencija i drugih dokumenata kojima se potvrđuju i razrađuju zločini za koje je taj sud bio nadležan te se poduzimaju brojne aktivnosti usmjerene k osnivanju međunarodnog kaznenog suda.

Već u prosincu 1946., Opća skupština UN-a svojom je rezolucijom potvrdila načela međunarodnog prava prihvaćena Statutom Nürnberškog suda i svom pomoćnom organu, Komisiji za međunarodno pravo, povjerila zadaću formuliranja navedenih načela i izradu Nacrta Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva.²³

Načela potvrđuju odgovornost pojedinca za počinjenje zločina po međunarodnom pravu, bez obzira je li djelo kažnjivo po unutarnjem pravu države. Također se potvrđuje da službeni položaj osobe ili počinjenje djela po naredbi nije razlog oslobođenja od odgovornosti.²⁴

Paralelno je tekao rad na osnivanju međunarodnog kaznenog suda i izradi Nacrta Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva. Kroz godine, Nacrt je prošao različite inačice, a broj kaznenih djela koja je predviđao varirao je. Rad na Nacrtu Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva konačno je dovršen 1996. godine te obuhvaća zločin agresije, genocid, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i zločine protiv Ujedinjenih naroda i njihova osoblja. Nacrt predviđa osobnu odgovornost pojedinca za navedene zločine te njihovu kažnjivost bez obzira jesu li kažnjivi prema nacionalnom pravu (čl.1st.2., čl.2.).²⁵ Kako bi se postigla što šira suglasnost država, otklonjeni su neki sporni dijelovi i neki zločini predviđeni u ranijim

²³ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 442

²⁴ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, 1950, dostupno na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf

²⁵ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, 1996., dostupno na: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf&lang=EF

verzijama.²⁶ Nacrt sadrži i opći dio sa nekim temeljnim načelima kaznenog prava i postupka te je poslužio u izradi Statuta budućeg međunarodnog kaznenog suda.

Sredinom 19. stoljeća, osnivanjem Crvenog križa i donošenjem prve Ženevske konvencije 1864., započinje pojačana briga za ranjene i bolesne vojnike u ratu, ta se zaštita potom širi na pomorsko ratovanje i postupanje sa ratnim zarobljenicima. Tijekom II. svjetskog rata pokazala se potreba za daljnjim razvojem međunarodnog humanitarnog prava te su konvencije iz 1929. revidirane i dopunjene donošenjem četiriju Ženevskih konvencija za zaštitu žrtava rata 1949. i dva Dopunska protokola 1977.

Konvencije su ustanovile kategoriju teških povreda, počinjenih protiv osoba ili imovine koje se njima štite, a ta su teška kršenja Dopunskim protokolom I. proširena te izričito nazvana ratnim zločinima (čl.85.st.5.). Države stranke obvezne su u svome zakonodavstvu utvrditi sankcije protiv osoba koje su počinile ili izdale naredbu za počinjenje takvih povreda, a počinitelje su dužne, bez obzira na njihovo državljanstvo, izvesti pred svoj sud ili predati drugoj zainteresiranoj ugovornici koja raspolaže odgovarajućim dokazima (čl.49.).²⁷ Radi se o principu univerzalne nadležnosti, predviđenom kako počinitelji tih teških zločina ne bi ostali nekažnjeni, no države u pravilu nerado posežu za takvom uspostavom nadležnosti, zbog čega je ključno osnivanje nadležnog međunarodnog suda.²⁸

Konvencije su široko prihvaćene u cijelom svijetu te su uvelike postale dijelom međunarodnog običajnog prava, a svoju primjenu našle su i pred Međunarodnim sudom za

²⁶ Tako je Nacrt iz 1991. predviđao i djela kao što su kolonijalna dominacija, apartheid, međunarodni terorizam, oštećenje okoliša i dr., Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 424.

²⁷ Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. kolovoza 1949., Narodne novine-međunarodni ugovori (NN-MU) br. 5/94.

²⁸ V. opširnije; Degan, V.Đ., *Responsibility of State and Individuals for Genocide and other International Crimes*, u: *International Law between Universalism and Fragmentation*, Festschrift in Honour of Gerhard Hafner, Martinus Nijhoff Publishers, 2008., dostupno na: https://brill.com/view/book/edcoll/9789047440338/Bej.9789004167278.v-1086_027.xml, str. 519.-520.

sudjenje osobama odgovornima za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije (dalje: MKSJ) kao dio materijalnog prava propisanog njegovim Statutom te u Statutu Međunarodnog kaznenog suda (dalje: MKS).

Dana 9. prosinca 1948. pod okriljem UN-a donesena je Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida. Iako se zločin genocida spominjao i ranije, uglavnom je smatran inačicom zločina protiv čovječnosti, no ovom je Konvencijom ustanovljen kao samostalno kazneno djelo i zločin prema međunarodnom pravu (čl.1.).²⁹ Za njegov je progon nadležan sud države na čijem je području genocid počinjen ili međunarodni sud ako bi se on osnovao i stranke prihvatile njegovu sudbenost (čl.6.).

Konvencija genocid definira kao svako djelo počinjeno s namjerom da se potpuno ili djelomično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina. To uključuje: a) ubojstvo članova skupine, b) nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede članovima skupine, c) namjerno podvrgavanje skupine takvim životnim uvjetima koji bi trebali dovesti do njezina potpunog ili djelomičnog uništenja, d) nametanje takvih mjera kojima se želi spriječiti rađanje u okviru skupine, e) prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu (čl.2.).

Za zločin genocida karakteristična je upravo nakana uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine i to ga razlikuje od ostalih međunarodnih zločina. Ako do uništenja nije došlo, kažnjava se i neposredno i javno poticanje na genocid, pokušaj, sudioništvo i planiranje izvršenja genocida (čl.3.).

²⁹ Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, Službeni vjesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, broj 2/1950., Narodne novine-međunarodni ugovori (NN-MU) br. 12/1993.

Uz kaznenu odgovornost pojedinca, Konvencija predviđa mogućnost da države stranke iznesu svoj spor o njenom tumačenju, primjeni, provedbi i odgovornosti za genocid pred Međunarodni sud u Haagu (čl. 9.).

Republika Hrvatska podnijela je 2. srpnja 1999. tužbu protiv Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) te tražila da se utvrdi odgovornost Srbije za kršenje Konvencije i obvezu naknade štete nanesene osobama, imovini, ekonomiji i okolišu. Srbija je podnijela protutužbu kojom tereti Hrvatsku za genocid nad srpskim stanovništvom (tzv. krajinjskim srbima) za vrijeme i nakon operacije Oluja. Presudom iz 2015. sud je odbio i hrvatsku tužbu i srpsku protutužbu utvrdivši da su počinjeni zločini nad hrvatskim stanovništvom, no ne radi se o genocidu jer nije dokazana nakana uništenja, već su zločini počinjeni s namjerom da se prisilili Hrvate da se isele s određenog područja i jednako tako da je tijekom operacije „Oluja“ ostvaren *actus reus* genocida, ali nije bilo genocidne namjere.³⁰

Tu valja spomenuti i genocidu blizak pojam etničkog čišćenja. Etničko čišćenje nije priznato kao samostalno kazneno djelo po međunarodnom pravu i nema općeprihvaćene definicije. UN-ova Komisija stručnjaka definirala ga je kao „postizanje etničke homogenosti određenog područja, uporabom sile ili zastrašivanja“, a u svom konačnom izvješću kao „promišljenu politiku jedne etničke ili vjerske grupe da s određenog zemljopisnog područja ukloni civilno pučanstvo druge etničke ili vjerske grupe“. Radnje kojima se ostvaruje mogu uključivati: ubojstvo, mučenje, silovanje, prisilno premještanje, deportaciju, uništavanje i pljačku

³⁰ ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgment, I.C.J. Reports 2015, p. 3, od 3. veljače 2015., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf>, str. 118., st. 401., str. 129., st. 440.-441., str. 146., st. 499., str. 152., st. 515.

imovine, napade na zdravstvene ustanove i dr. Takve radnje mogu predstavljati zločine protiv čovječnosti, ratne zločine ili genocid.³¹

Međunarodni sud pritom uspoređuje te definicije s onom koja je bila predložena prilikom sastavljanja Konvencije o genocidu:“ mjere sračunate da se članove grupe primora da napuste svoje domove“, ta definicija, međutim, nije ušla u čl.2. Konvencije i takve će radnje biti genocid jedino ako se mogu podvesti pod neki od oblika iz tog članka uz uvjet da postoji nakana uništavanja jedne skupine.³²

Jedna od konvencija koja govori o osnivanju međunarodnog kaznenog suda je Konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida iz 1973. Poticaj njenom donošenju bili su rasna diskriminacija i progoni u Južnoafričkoj Republici. Iako su neke ranije konvencije zabranjivale rasnu diskriminaciju, ova je prva kojom je utvrđen sadržaj apartheida (čl. 2.) i on je izričito određen kao zločin protiv čovječnosti (čl.1.).³³

Konvencija predviđa odgovornost pojedinaca koji: a) počine, sudjeluje u počinjenju, izravno potiču ili planiraju počinjenje djela , b) izravno pomažu, potiču ili surađuju u počinjenju zločina apartheida (čl.3.).

Za zločin apartheida nadlažan je sud svake države stranke ili međunarodni sud čiju nadležnost one prihvate (čl.5.). Konvencija obvezuje države da poduzmu zakonodavne i druge potrebne mjere radi progona, suđenja i kažnjavanja odgovornih osoba (čl.4.).

³¹ UN Security Council, Final report of the Commission of Experts, S/1994/674, od 27. svibnja 1994., dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/200/60/PDF/N9420060.pdf?OpenElement>, str. 33, st.129-130.

³² ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, od 26. veljače 2007., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>, str. 83.-84., st.190.

³³ Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida od 30. studenog 1973. (New York, 30. studenog 1973.) Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 14/1975.

Kako počinitelji teških zločina iz II. svjetskog rata ne bi ostali nekažnjeni zbog zastare njihovih zločina, u okviru UN-a 1968. donesena je Konvencija o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Ona države članice obvezuje da ukinu zastaru za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti određene Londonskim Statutom i potvrđene rezolucijama Opće Skupštine, uključujući zločin genocida i apartheida (čl.1., čl.4.).^{34 35}

5. MEĐUNARODNI KAZNENI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU

Izbijanjem sukoba u ljeto 1991. na području bivše Jugoslavije, napadi na civile, nasilje, progoni, vijesti o koncentracijskim logorima u Bosni i Hercegovini, primorali su svjetsku javnost i međunarodnu zajednicu da poduzme korake kako bi se zločini zaustavili i spriječilo ugrožavanje svjetskog mira. U veljači 1993. Vijeće sigurnosti donijelo je odluku o osnivanju međunarodnog suda i zatražilo od Glavnog tajnika da izradi izvješće s analizama relevantnih pitanja, kojemu je priložen i nacrt Statuta budućeg suda. Rezolucijom 827 (1993), 25. svibnja 1993. osnovan je Međunarodni tribunal za suđenje osobama odgovornim za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije.

To je prvi međunarodni kazneni sud osnovan nakon onih u Nürnbergu i Tokiju i prvi koji nije osnovan ugovorom već rezolucijom UN-a. Sud je osnovan na temelju Glave VII. Povelje UN-a kao mjera za uspostavu i očuvanje mira i sigurnosti te je obvezna suradnja svih država

³⁴ Convention on the non-applicability of statutory limitations to war crimes and crimes against humanity, New York, 26 November 1968. , dostupno na: https://treaties.un.org/doc/treaties/1970/11/19701111%2002-40%20am/ch_iv_6p.pdf

³⁵ Zbog načela nezastarivosti, mnoga su se suđenja održala dugo nako završetka rata, npr. suđenje A. Eichmanu u Jeruzalemu 1960., A. Artukoviću 80-ih, D. Šakiću 90-ih u Zagrebu. Josipović,I.; Krapac,D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.31.

članica UN-a u njegovu osnivanju, djelovanju i provedbi njegovih odluka.³⁶ Prvi predsjednik suda, Antonio Cassese, ističe da se radi o prvom pravom međunarodnom sudu kao organu čitave međunarodne zajednice, dok su sudovi u Nürnbergu i Tokiju osnovani kao zajednički organi nekoliko pobjedničkih država.³⁷

5.1. Nadležnost

Sud poštujući načelo *nullum crimen sine lege* treba primjenjivati pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su izvan svake sumnje postala dijelom običajnog prava, a takva pravila sadržana su u: Ženevskim konvencijama za zaštitu žrtava rata iz 1949., Haškoj konvenciji o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907., Konvenciji o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. i Statutu Međunarodnog kaznenog suda iz 1945., dok bi se glede pitanja kažnjavanja trebao osloniti na domaće pravo.^{38 39}

Tako je MKSJ nadležan za četiri skupine međunarodnih zločina:⁴⁰

1.“ teške povrede Ženevskih konvencija: a) namjerno ubojstvo, b) mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke pokuse, c) namjerno nanošenje velikih patnji ili teških povreda tijela ili zdravlja, d) uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom potrebom i izvedeno je protupravno i samovoljno, e) prisiljavanje ratnih zarobljenika ili civila da služe u snagama neprijateljske sile, f) namjerno uskraćivanje prava ratnim zarobljenicima i civilima na pravičan i nepristran sudski postupak, g) nezakonita deportacija ili

³⁶ Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., *op.cit.* (bilj.1), str. 435.

³⁷ Cassese, A., *International Law*, 2.izd., 2005, str.454. prema *ibid.*, str.416.

³⁸ UN Secretary General, Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council resolution 808, S/25704 od 3.svibnja, 1993., dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/166504>, str. 9, 10.

³⁹ Statut dopušta samo kaznu zatvora, glede koje bi se prilikom odmjerenja Sud trebao voditi sudskom praksom u bivšoj Jugoslaviji. Ovakva odredba sa sobom nosi određene probleme, naime Jugoslavija je imala odredbe o smrtnoj kazni, ali ne i o doživotnom zatvoru pa je Sud sam izveo pravilo o tome. Još su veći problem bili u Ruandi gdje je bilo teško prikupiti podatke o prijašnjoj praksi, Van Zyl Smit, D., *op.cit.*(bilj.15),str.1010-1011.

⁴⁰ Ažurirani tekst Statuta Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, rujna, 2009.,dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/documents/statut-medunarodnog-suda>

premještanje ili nezakonito zatvaranje civila, h) uzimanje civila za taoce.“ (čl.2.).

2. „Kršenja zakona i običaja rata, što između ostalog uključuje: (a) korištenje otrovnog ili drugog oružja čija je svrha nanošenje nepotrebnih patnji, (b) bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom potrebom, (c) napadanje ili bombardiranje, bilo kojim sredstvima, nebranjениh gradova, sela, naselja ili zgrada, (d) osvajanje, uništavanje ili namjerno oštećivanje vjerskih, dobrotvornih i obrazovnih institucija, institucija namijenjenih umjetnosti i znanosti, povijesnih spomenika i umjetničkih i znanstvenih djela, (e) pljačkanje javne ili privatne imovine.“ (čl.3.)

3. genocid, koji definira prema Konvenciji o genocidu (v. *supra*) i

4. zločine protiv čovječnosti, „kaznena djela počinjena u oružanom sukobu, međunarodnog ili unutrašnjeg karaktera, usmjerena protiv civilnog stanovništva: a) ubojstvo, b) istrebljenje, c) porobljavanje, d) deportiranje, e) zatvaranje, f) mučenje, g) silovanje, h) progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, i) druga nečovječna djela.“ (čl.5.)⁴¹

Cilj ovog suda nije bio zamijeniti nacionalne sudove, već su oni i dalje bili nadležni za navedene zločine u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, čime nastaje situacija paralelne nadležnosti. Međutim, MKSJ ima primat nad nacionalnim sudovima te u svakoj fazi postupka može zatražiti da mu oni ustupe nadležnost. Poštujući načelo *non bis in idem*, osobi kojoj je već suđeno pred Međunarodnim sudom, ne može se za ista djela suditi pred nacionalnim sudom. Jednako vrijedi i obrnuto uz dvije iznimke; ako je djelo za koje je suđeno kvalificirano kao obično kazneno djelo, te ako postupak pred nacionalnim sudom nije bio nepristran ili neovisan,

⁴¹ Sud nije bio nadležan za zločin protiv mira, odnosno agresije, sve od suđenja u Nürnbergu i Tokiju do Rimskog statuta, nije postojao međunarodni sud koji bi bio nadležan za taj zločin. „To je odražavalo nesklonost velikih sila glede kažnjavanja toga „vrhunskog međunarodnog zločina.“, Degan, V. Đ., *op.cit.*(bilj.22),str.268.

ako je usmjeren na zaštitu optuženog od međunarodne odgovornosti ili postupak nije pravilno proveden. U tim slučajevima postupak može biti ponovno proveden pred MKSJ-om (čl.10.).

5.1.1. Osobna kaznena odgovornost

Sud je nadležan suditi osobama koje su odgovorne za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1.1. 1991. Njegova nadležnost nije vremenski ograničena jer se očekivalo širenje sukoba.

Sud je nadležan suditi fizičkim osobama (čl.6.) i nitko ne može biti oslobođene kaznene odgovornosti na temelju službenog položaja (čl.7.st2.). Statut predviđa individualnu odgovornost osobe koja je „planirala, poticala, naredila, počinila ili na drugi način pomogla i podržala planiranje, pripremu ili izvršenje“ kaznenog djela iz nadležnosti suda (čl.7.st1.).

Time je prihvaćen jedinstveni pojam počinitelja kao osobe koja daje kauzalni doprinos počinjenju kaznenog djela. No kako međunarodni zločini u sukobima imaju masovan karakter i čine se sustavno i kolektivo, nije uvijek lako prepoznati individualni doprinos. U praksi su se razvile dvije teorije koje odgovornost pojedinca izvode iz ponašanja drugih osoba. To su zapovjedna odgovornost iz čl.7.st.3 i zajednički zločinački pothvat, koji su suci podveli pod čl.7.st.1.⁴²

5.1.2. Zapovjedna odgovornost

Vojni je zapovjednik dužan obavljati nadzor nad osobama kojima upravlja, propust da to učini poteže njegovu odgovornost. Radi se o neizravnoj zapovjednoj odgovornosti koja je u međunarodno ugovorno pravo ušla u Dopunskom protokolu I. Ženevskim konvencijama. Prema

⁴² Bojanić, I., *et al*, Teorija zajedničkog zločinačkog pothvata i međunarodno kazneno pravo-izazovi i kontroverze, Akademija pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2011., str.8.-10.

Statutu MKSJ-a, nadređeni odgovara ako je znao ili imao razloga znati da se njegov podređeni sprema učiniti ili je već učinio kazneno djelo iz nadležnosti Suda, a on nije poduzeo nužne i razumne mjere da bi to spriječio ili ga kaznio (čl.7.st.3.).

Sud je u predmetu *Blaškić* posegnuo za odgovornošću nalik onoj u slučaju *Yamashita* pred vojnim sudom nakon II. svjetskog rata, gdje je japanski general osuđen zbog zločina podređenih, iako on u stvarnosti nije znao niti mogao znati za njih. Ipak MKSJ se u drugostupanjskoj odluci priklonio kriterijima krivnje iz predmeta *Delalić* po kojem se traži viši standard, odnosno da je zapovjednik raspolagao obavijestima koje su mu bile stvarno dostupne i koje govore o zločinima podređenih. Zapovjednikova krivnja može biti: namjerna, kada je znao za ponašanje podređenih ili nehajna, kada je imao razloga znati što čine, tj. povrijedio je dužnost znati.⁴³

Kako se ovdje ne radi o osobnoj kaznenoj odgovornosti zapovjednika jer on ne sudjeluje u samoj radnji kaznenog djela, da bi bio odgovoran potrebno je utvrditi postojanje uzročne veze između njegova nečinjenja i nastupa štetne posljedice. Ako bi posljedica natupila čak i da je on poduzeo potrebnu radnju, uzročne veze nema.⁴⁴

Sud je u slučaju zapovjednikove obveze da spriječi kazneno djelo takvu uzročnost presumirao, čime zapovjedna odgovornost postaje odgovornost za djela drugih. Sud je pritom trebao tražiti od tužitelja da dokaže postojanje kauzaliteta, a u suprotnom primjeniti načelo *in dubio pro reo* i uzeti da bi i uz zapovjednikovo poduzimanje mjere da spriječi posljedicu, do posljedice ipak došlo.

⁴³ *ibid.*, str.18-22.

⁴⁴ V. opširnije *ibid.*, str.40-45.

U slučaju zapovjednikove obveze da kazni podređenog, uzročna veza između propusta da to učini i posljedice nije se pak ni tražila. Ako je podređeni kazneno djelo već dovršio, zapovjednikova radnja kažnjavanja više ne može spriječiti posljedicu. Tu se zapravo radi o zataškavanju djela, tj. o obliku pomaganja nakon dovršenog djela, koje je unaprijedeno u sudioništvu u prethodnom kaznenom djelu.⁴⁵

Statut govori o nadređenoj i podređenoj osobi, što znači da je takav odnos moguć i izvan vojne hijerarhije, u drugim oblicima društvenih organizacija. Pri tome se Sud poziva na suđenje pripadnicima civilne vlasti nakon II. svjetskog rata, ministrima, industrijalcima, direktorima. Cilj je upućivanje prijekora hijerarhijskoj strukturi iz koje dolaze. Dok vojni zapovjednici prolaze obuku i upoznati su s pravilima međunarodnog humanitarnog prava te uz to postoji jasan lanac ovlasti i odgovornosti između njih i podređenih, to nije uvijek slučaj kod civilnih zapovjednika, zbog čega je Rimski statut za njih predvidio uži oblik krivnje (v. dalje), a to je i MKSJ trebao uzeti u obzir.⁴⁶

5.1.3. Zajednički zločinački pothvat

Kao velik problem u radu MKSJ-a pokazala se podnormiranost Statuta zbog čega se odmah pristupilo izradi Pravidnika o postupku i dokazima koji je tijekom godina često mijenjan i dopunjavao što nikako ne doprinosi pravnoj sigurnosti u njegovoj primjeni te otvara mogućnost širokih interpretacija nekih instituta i dovodi do slučajeva u kojima suci preuzimaju ulogu zakonodavca.⁴⁷

⁴⁵ Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str. 108-109.

⁴⁶ *ibid.*, str.36-40.

⁴⁷ Posljednje izmjene Pravidnika učinjene su 2015. godine i to je njegova 50. verzija.

Jedna takav slučaj je primjenjivanje instituta zajedničkog zločinačkog pothvata u njegovoj proširenoj varijanti prema kojoj su svi sudionici zajedničkog plana odgovorni ne samo za djela njime obuhvaćena, već i ona koja su bila predvidljiva.⁴⁸

Za takvom je konstrukcijom Sud posegnuo u prvostupanjskoj presudi u predmetu *Gotovina, Čermak i Markač*. Sud je Gotovinu i Markača proglasio odgovornima jer su kao članovi ZZP-a, „imali namjeru da ta kaznena djela počine ili su znali da će ova kaznena djela biti prirodna ili predvidljiva posljedica ostvarenja cilja ZZP-a. Za obojicu je utvrđeno da su dali znatan doprinos ZZP-u „⁴⁹

Takvu konstrukciju zajedničkog zločinačkog pothvata Sud je prihvatio već ranije u predmetu *Tadić*, pozvavši se pritom na međunarodno običajno pravo. Praksa ponašanja na koju se Sud pritom poziva ne daje razloga zaključiti da je nastao takav običaj.

Kao dokaz navodi tri slučaja koja su se pojavila pred vojnim sudovima nakon II. svjetskog rata, *Essenski linč*, *Otok Borkum i d'Ottavio*. U samo jednom od njih, predmetu *D'Ottavio*, pred talijanskim sudom, utvrđena je odgovornost za predvidiv rizik; počinitelj je zapucao na ratne zarobljenik bez namjere da ih ubije, no jednog je ranio te je ovaj kasnije umro. Međutim, jedan izolirani slučaj ne čini običaj.⁵⁰

⁴⁸ Krapac, D., *Međunarodno kazneno procesno pravo: oris postupka pred međunarodnim kaznenim sudovima*, Zagreb, 2012. str.73.

⁴⁹ ICTY, *Prosecutor v. Ante Gotovina, Ivan Čermak, Mladen Markač*, IT-06-90-T, od 15.travnja 2011.,dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/en/110415_judgement_vol2.pdf, str. 1334.- 1335., st.2601.

⁵⁰ V.opširije, Bojanić, I., *et a, op.cit.*(bilj.42), str.70-75.

Dalje se poziva na nacionalna prava pojedinih država, uglavnom onih *common law* sustava, no ni u njima sudska praksa glede proširenog ZZP-a nije jedinstvena te traju rasprave o ustavnosti tog instituta i usklađenosti s načelom krivnje.⁵¹

Uz to, poziva se na dva međunarodna ugovora: Međunarodnu konvenciju o suzbijanju terorističkih bombaških napada iz 1997. i Statut MKS-a iz 1998., koji su stupili na snagu nakon počinjenja djela o kojem je riječ i iz kojih ne proizlazi da je za odgovornost dovoljan predvidivi rizik, a ne i namjera počinjenja djela. Osim toga, pravila sadržana u Statutu MKS-a ne mogu, barem zasad, postati međunarodno običajno pravo jer neke od najvažnijih svjetskih država nisu stranke Statuta (v. dalje).⁵²

Na taj je način Sud stvorio vlastito pravilo, proglasio ga običajem i pozivao se na njega u budućim slučajevima. Rimski je statut, u želji da izbjegne primjenu takvih pravila koja su stvorili sami suci, u čl.21. propisao primjenjivo pravo: Sud kao prvo primjenjuje svoj Statut, Obilježja kaznenih djela te Pravila o postupku i dokazima, zatim, kad je to svrhovito, međunarodne ugovore, načela i pravila međunarodnog prava, a tek kad toga nema posegnuti će za općim načelima prava koja izvodi iz nacionalnih zakona.

6. MEĐUNARODNI KAZNENI SUD ZA RUANDU

Desetljećima su povijest Ruande obilježili sukobi između plemena Hutu i Tutsi, koji su eskalirali 1994. Međunarodna je zajednica reagirala osnivanjem Međunarodnog kaznenog suda za Ruandu, dalje: MKSR.

⁵¹ *ibid.*, str.77-80.

⁵² Seršić, M., *op.cit.* (bilj.14), str. 253.

Sud je osnovan Rezolucijom 955(1994) Vijeća sigurnosti, 8.studenog 1994. na temelju Glave VII. Povelje UN-a. Nadležan je suditi osobama odgovornim za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava na području Ruande i povrede koje su počinili državljani Ruande u susjednim državama. Nadležnost mu je, za razliku od MKSJ-a vremenski ograničena, i obuhvaća zločine počinjene tijekom 1994. godine.

Kako se ovdje radilo o sukobu unutarnjeg karaktera, njegova se stvarna nadležnost ponešto razlikuje od one Suda za Jugoslaviju. Ona obuhvaća: genocid, zločine protiv čovječnosti te su izvori pravila sadržani u zajedničkom članku 3. Ženevskih konvencija i Dopunskom protokolu II koji se primjenjuje na nemeđunarodne oružane sukobe (čl.2.-čl.4.).⁵³

U ostalim pitanjima, uključujući kaznenu odgovornost pojedinca, Statut se MKSR-a oslanja na Statut Suda za bivšu Jugoslaviju.

Sud za Ruandu 1998. godine izrekao je osuđujuću presudu za zločin genocida protiv *Jean-Paula Akayesu*, čime je postao prvi međunarodni sud koji je donio takvu presudu. Također je prvi koji je utvrdio da silovanje može biti način počinjenja genocida.⁵⁴ Značajan je i predmet *Media case* u kojem je MKSR donio presudu za neposredno i javno poticanje na genocid putem medija.⁵⁵

⁵³ Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, od 8. studenog 1994., dostupno na: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf

⁵⁴ Ovdje se radilo o nanošenju teške tjelesne i duševne povrede silovanjem s namjerom unštavanja jedne etničke grupe, ICTR, Prosecutor v Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, od 2. rujna 1998., dostupno na: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf>, st.731-734.

⁵⁵ *J.B. Barayagwiza* bio je na čelu radio postaje koja je promicala mržnju prema Tutsima i poticala na genocid, ICTR, Prosecutor v Jean-Bosco Barayagwiza, Case No. ICTR-99-52, dostupno na: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-99-52/indictments/en/000413.pdf>, st.5.1-5.14.

7. STALNI MEĐUNARODNI KAZNENI SUD

Kao što je ranije spomenuto, već Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. govori o mogućem osnivanju međunarodnog suda koji bi bio nadležan za taj zločin. No rad na tome obustavljen je zbog izrade Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva te pitanja definiranja agresije. Uslijedilo je razdoblje hladnog rata i rad na osnivanju takvog suda pao je u drugi plan. Poticaj za nastavak rada u tom smjeru došao je neočekivano tijekom sjednice Opće skupštine UN-a o suzbijanju zlouporabe opojnih droga 1989., kad je delegacija Trinidada i Tobaga predložila osnivanje međunarodnog kaznenog suda u tu svrhu nakon čega su se intenzivirale aktivnosti na uspostavi jednog stalnog međunarodnog kaznenog suda.⁵⁶

U lipnju i srpnju 1998. u Rimu je održana Diplomatska konferencija kojoj su prisustvovala delegacije 161 države i na kojoj je usvojen Statut Međunarodnog kaznenog suda, tzv. Rimski statut.

Statut je stupio na snagu 1. lipnja 2002. nakon što je šezdeset država položilo isprave o ratifikaciji kod Glavnog tajnika UN-a. Neke od najmnogoljudnijih zemalja svijeta, Kina, Indija, Pakistan, Indonezija, odbile su ga i potpisati, dok ga neke druge odbijaju ratificirati; Rusija, SAD.^{57 58} Sud je osnovan na temelju međunarodne konvencije, otvorene za pristup svim državama svijeta te je zaseban subjekt međunarodnog prava koji svoje odnose s UN-om uređuje posebnim sporazumom.

⁵⁶ V. opširnije, Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.61-64.

⁵⁷ SAD je potpisao Statut za vrijeme administracije predsjednika Clintona, no administracija Georgea Busha ocjenila ga je opasnošću za američko vodstvo u svijetu i izjavila da ga ne namjerava ratificirati. Krapac,D., *op.cit.*(bilj.48),str.86-87,128.

⁵⁸ Popis država stranaka Rimskog statuta, The States Parties to the Rome Statute, dostupno na: <https://asp.icc-cpi.int/states-parties>

7.1. Nadležnost

Prema Statutu, Sud je nadležan za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i zločin agresije.

Pri definiranju zločina genocida, Statut se oslanja na Konvenciju o genocida, dok zločin protiv čovječnosti, koji uključuje apartheid, i ratne zločine definira na širok i detaljan način. Tako ratni zločin uključuje teška kršenja Ženevskih konvencija, druge teške povrede zakona i običaja koje se primjenjuju u međunarodnom oružanom sukobu, ali isto tako definira i zločine koji se mogu počinuti u oružanom sukobu koji nije međunarodni (čl.5-čl.8).⁵⁹

Prilikom uvajanja Statuta nije postignuta suglasnost o definiciji i pretpostavkama nadležnosti za zločin agresije, to je učinjeno izmjenama Statuta 2010., te je Sud od srpnja 2018. godine nadležan za zločin agresije (čl.8bis)⁶⁰. To je prvi puta nakon suđenja u Nürnbergu i Tokiju da je jedan međunarodni sud nadležan za takav zločin.⁶¹

Što se tiče nadležnosti *ratione temporis*, Sud je nadležan samo za kaznena djela počinjena nakon stupanja Statuta na snagu i to za svaku državu pojedinačno, od stupanja Statuta na snagu za nju (čl.11.). To znači da su izvan nadležnosti Suda ostali zločini počinjeni nakon Drugog svjetskog rata, a prije 2002. godine.⁶²

⁵⁹ Rome Statute of the International Criminal Court, 1998., dostupno na: http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm

⁶⁰ Resolution RC/Res.6 od 11. lipnja 2010, dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/source/docs/RC-Res.6-ENG.pdf>

⁶¹ Takve izmjene stupaju na snagu samo za države koje su ih prihvatile. Za države koje izmjenu ne prihvate, Sud neće biti nadležan ako je djelo počinjeno na njihovom teritoriju ili su ga počinili njihovi državljani (čl.121.st.5.).

⁶² Takvo je rješenje kritizirano, ali bilo je nužno radi što šireg prihvaćanja Statuta. To ne znači da bi ranije počinjeni zločini trebali ostati nekažnjivi, njih bi trebali suditi nacionalni sudovi, a po potrebi posegnuti za univerzalnom nadležnosti. Schabas, W.A., An Introduction to the International Criminal Court, Cambridge University Press, 2004., str. 70.

Sud je nadležan ako je zločin iz njegove nadležnosti počinjen na području države stranke ili ako je optuženi državljanin države stranke. Ako je djelo počinjeno na teritoriju države koja nije stranka, ona može, izjavom Tajništvu, prihvatiti nadležnost Suda (čl.12.). Valja napomenuti da to znači da u situaciji kad je djelo počinjeno na području države stranke, Sud ima nadležnost bez obzira na državljanstvo počinitelja. Takvo uređenje nagnalo je SAD da nekim državama nameće sklapanje bilateralnih ugovora kojima bi se isključila nadležnost Suda u odnosu na njegove građane uz prijetnju da će im u protivnom obustaviti vojnu pomoć.⁶³

U odnosu na nacionalno pravosuđe, sudbenost Međunarodnog kaznenog suda je komplementarna (čl.1.). Domaći sudovi imaju primat sudbenosti za djela iz nadležnosti Suda, osim u iznimnim slučajevima: a) ako država ne želi ili nije u stanju propisno provesti istragu ili poduzeti kazneni progon(čl.17.st.1.toč.a), b) ako su nacionalna tijela odlučila da nema mjesta progonu, ali je ta odluka proizašla iz nedostatka volje ili nesposobnosti da poduzmu progon (čl.17.st.1.toč.b).

Statut potvrđuje načelo *ne bis in idem*, ali navodi da je moguće ponovno suđenje pred Međunarodnim sudom, ako je postupak pred drugim sudom vođen: a) zbog zaštite osobe o kojoj je riječ od kaznene odgovornosti za djela iz nadležnosti Suda ili b) ako je vođen pristrano ili ovisno, te na način koji proturječi težnji privođenja pravdi(čl.20.st.3.).

Dakle, nacionalnim sudovima dana je prednost kako bi oni prvi intervenirali, ali istodobno se želi spriječiti zlouporabe, odugovlačenje i fiktivne postupke čiji je cilj zaštititi počinitelja od međunarodne kaznene odgovornosti.

7.1.1. Osobna kaznena odgovornost

⁶³ Krapac,D.,*op.cit.*(bilj.48),str. 87.

Sud je nadležan suditi samo fizičkim osobama, i to onima koje su u vrijeme počinjenja djela imale osamnaest godina. Bilo je prijedloga o uvođenju kaznene odgovornosti pravnih osoba, no ostalo se pri stajalištu koje je zauzeo još Nürnberški sud, po kojem međunarodne zločine čine samo ljudi, a ne apstraktne tvorevine.⁶⁴

Kako će se pred Sudom naći odgovorne osobe sa viših razina, koje možda nisu same izravno uprljale ruke krvlju, potrebno je razraditi različite oblike sudjelovanja u počinjenju kaznenih djela.⁶⁵

Odgovoran je onaj tko kazneno djelo počini sam, u sudioništvu s drugim ili putem druge osobe, pri čemu je nevažno je li ta druga osoba, sama odgovorna. Riječ je, dakle, o počinitelju, supočinitelju i posrednom počinitelju, koji odgovara bez obzira na odgovornost neposrednog počinitelja (čl.25.st.3.toč.a).

Dalje razlikuje oblike sudioništva u užem smislu, vežući ih uz načelo akcesornosti, za njihovu kažnjivost potrebno je da je djelo počinjeno ili barem pokušano. Tako odgovara tko:

1. naredi, nagovori ili potakne počinjenje zločina (čl.25.st.3.toč.b),
2. pomaže, podupire ili na drugi način doprinese njegovom počinjenju ili pokušaju. Pri tome se traži posebna namjera, da je postupano s ciljem omogućenja počinjenja zločina. No ne mora se nužno raditi o omogućavanju djela, odnosno dovoljno je da ga olakšava što je vidljivo i iz engleskog teksta Statuta „*for the purpose of facilitating*“. Uz to se navodi primjer, stavljanje na raspolaganje sredstva za počinjenje djela. (čl.25.st.3.toč.c).⁶⁶

⁶⁴ Schabas, W.A, *op.cit.* (bilj.62) str.101.

⁶⁵ Josipović,I.; Krapac,D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str. 101-105.

⁶⁶ *ibid.*

Pod točkom d) govori o obliku djelovanja u skupini, za koje odgovara tko na drugi način doprinese pokušaju ili počinjenju djela od strane skupine osoba koje djeluju sa zajedničkim ciljem. Pritom doprinos veže uz posebnu namjeru promicanja kažnjive djelatnosti ili plana koji uključuje počinjenje kaznenih djela iz nadležnosti Suda ili uz poznavanje plana da se takvo djelo počini (č.25.st.3.toč.d). Polazeći od *common law* instituta urote (*conspiracy*), gdje je dovoljan dogovor između dvije ili više osoba o počinjenju djela, neovisno je li ono potom počinjeno, čini se kompromis prema kontinentaln pravnom sustavu i Statut ovdje traži da postoji doprinos sudionika, ne samo puki dogovor. Ipak, Statut ne traži da je zločin i počinjen. ⁶⁷

Uz te oblike, izdvaja se i izravno i javno poticanje na genocid, tu nije potrebno da je djelo počinjeno ili pokušano, dovoljno je samo poticanje (čl.25.st.3.toč.e).

Odgovara se i za pokušaj, kojeg čini tko „pokuša takvo kazneno djelo započinjanjem njegove radnje izvršenjem nekog njezinog sastavnog dijela ali ju ne dovrši uslijed okolnosti neovisnih od njegove namjere“ (čl.25.st.3.toč.f). Iz ovoga bi se dalo zaključiti da je za pokušaj potrebna radnja kojom se zapravo već ostvaruje biće kaznenog djela, no ako pogledamo engleski tekst Statuta, vidimo da on govori o „*by means of substantial step*“, odnosno radnja koja je bitan korak ka počinjenju djela, dakle koja mu prethodi. Isključuje se kažnjivost u slučaju dobrovoljnog odustanka od počinjenja djela. ⁶⁸

Izmjenama 2010. godine dodan je stavak *3bis* koji se odnosi na zločin agresije i predviđa da se odredbe čl.25. „primjenjuju samo na osobe koje imaju stvarnu moć nadzirati ili upravljati političkim ili vojnim djelovanjem države“ (čl.25.st.3bis).

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ *ibid.*,str.106.

Pri tome je nevažno službeno svojstvo osobe, kao i eventualni imunitet, bilo po nacionalnom bilo po međunarodnom pravu (čl.27.).⁶⁹

7.1.2. Zapovjedna odgovornost

Statut uređuje zapovjednu odgovornost u čl. 28. i proteže je kako na vojne, tako i na civilne zapovjednike. Njihova odgovornost proizlazi iz nečinjenja, tj. propuštanja da obave nadzor nad podređenima. U slučaju činjenja, odnosno ako naredbe izvršenje zločna, odgovarat će prema čl.25.

Vojni zapovjednik ili osoba koja stvarno djeluje kao vojni zapovjednik mora imati stvarno zapovjedništvo i nadzor ili stvarnu vlast i nadzor nad podređenima. Dakle mora imati *de facto* vlast, to znači da može isključiti svoju odgovornost u slučaju dvostruke linije zapovjedanja, kada je zločin naredio netko izvan njegove kontrole. Ali s druge strane znači da odgovara za djela svih osoba nad kojima ima faktičnu vlast.⁷⁰

Daljnji preduvjet odgovornosti je da je zapovjednik znao ili morao znati što čine podređeni, prema tome odgovara za namjeru i nesvjesni nehaj, što može predstavljati problem u primjeni načela komplementarnosti kad nacionalna pravosuđa ne predviđaju odgovornost za nehaj (čl.28.st.1.toč.a).

⁶⁹ No Sud ne može državi postaviti zahtjev za predaju ili pomoć ako bi izvršenje za tu državu značilo postupanje protivno njenim međunarodnopravnim obvezama prema trećoj državi, što se odnosi na imunitet. Dakle država stranka ne može štiti svojeg glavaru od nadležnosti Suda, ali može glavaru treće države. Schabas, W.A, *op.cit.* (bilj.62).str. 81.

⁷⁰ Josipović,I.; Krapac,D.; Novoselec, P., *op.cit.* (bilj.3), str.107-108.

On odgovara ako propusti poduzeti nužne i razborite mjere kako bi spriječio ili suzbio počinjenje kaznenih djela ili ne proslijedi stvar nadležnim vlastima radi istrage i progona (čl.28.st.1.toč.b).

Krivnja civilnog zapovjednika postavljena je uže i teže je dokaziva. Traži se da je znao ili svjesno zanemario obavijesti koje jasno ukazuju da podređeni čine zločine. Radi se obliku krivnje bliskom svjesnom nehaju (čl.28.st.2.toč.a).

Za odgovornost civilnog zapovjednika traži se dodatan preduvjet; da su zločini povezani s njegovom djelatnošću (čl.28.st.2.toč.b).

7.2. Dosadašnja iskustva i uspješnost Suda

Dosad se pred Sudom našlo 30 slučajeva, u četiri su predmeta donesene osuđujuće presude, sve prema afričkim državljanima. Optužujući Sud za selektivan progon i diskriminaciju, Afrička je Unija pozvala države stranke na povlačenje iz Rimskog statuta.⁷¹

Postavlja se pitanje je li Sud usmjeren samo na manje i slabije afričke države, dok zločini moćnih država prolaze nekažnjeno. Kao što je ranije navedeno, neke od najutjecajnijih država u međunarodnoj zajednici nisu stranke Statuta, tako npr. SAD kao stalna članica Vijeća sigurnosti može odlučivati o upućivanju situacije Tužitelju i prekidanju istrage i progona na 12 mjeseci (čl.16.), što će zasigurno koristiti kad se radi o njegovim državljanima i mirovnim operacijama u koje je uključen. Države dakle mogu osujetiti postupanje Suda, hoće li to utjecati na njegov izbor osoba protiv kojih pokreće postupak? Što ako je odnosna osoba na vlasti i odbija suradnju, znači li to da se Sud može usmjeriti samo na bivše vođe i biti neka vrsta suda za pobijeđene?

⁷¹ African Union, Withdrawal Strategy Document, od 12.siječnja 2017. , dostupno na: https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/icc_withdrawal_strategy_jan._2017.pdf

Unatoč tim pitanjima valja imati na umu da se radi o još uvijek mladom sudu koji razvija svoju djelatnost i širi istrage i na situacije izvan afričkih država; Mijanmar, Gruzija, Afganistan, Palestina, i čini to unatoč političkim pritiscima i zaprekama. Njegov cilj jest i mora biti kažnjavanje počinitelja najtežih povreda međunarodnog humanitarnog prava bez obzira dolaze li iz „velike“ ili „male“ države.

8. ZAKLJUČAK

Kroz stoljeća, čovječanstvo je nastojalo nametnuti ograničenja vođenju ratova kako bi se smanjila stradanja ljudi. Kršenjem tih pravila nastaje potreba da počinitelj bude izveden pred sud kako bi odgovarao za svoja protupravna djela. Sve do 20. stoljeća pojedinac je odgovarao pred nacionalnim sudovima, po nacionalnim zakonima. Pokazalo se kako oni često nisu spremni kažnjavati počinitelja kad se radi o njihovom državljanu i kad se radi o zločinu koji implicira odgovornost same države, kao što je zločin agresije.

Kako počinitelji najtežih međunarodnih zločina ne bi ostali nekažnjeni u međunarodnom kaznenom pravu se razvilo načelo kaznene odgovornosti pojedinca.

Važan korak učinjen je suđenjima počiniteljima teških međunarodnih zločina pred međunarodnim vojnim sudovima provedenim nakon Drugog svjetskog rata. Uz sve prigovore koje im se može istaknuti: selektivnost u radu, suđenje pobjednika nad pobjeđenima po principu „zločine čine drugi“, povreda načela zakonitosti, ipak je pred tim sudovima prvi puta oživotvorena ideja individualne kaznene odgovornosti počinitelja međunarodnih zločina.

Načelo kaznene odgovornosti pojedinca dalje se razvijalo u Statutima i kroz praksu Međunarodnih kaznenih sudova za bivšu Jugoslaviju i Ruandu. „Podnormiranost“ Statuta dovela

je do kreativnosti sudaca u primjeni prava koja je u slučaju instituta zajedničkog zločinačkog pothvata prešla dopuštenu mjeru.

Povijesni je korak učinjen 1998. godine, osnivanjem univerzalnog Međunarodnog kaznenog suda, nadležnog za sva buduća kršenja međunarodnog ratnog i humanitarnog prava. Razvoj time nije okončan, potrebno je raditi na tome da njegovim strankama postanu neke od velikih i utjecajnih država međunarodne zajednice koje to još uvijek nisu učinile i nastaviti razvijati njegovu djelatnost i doseg i izvan afričkih država kako bi postao efikasan sud pred kojim odgovaraju počinitelji najtežih kaznenih djela, bez obzira odakle dolaze i radi li se o običnom vojniku, zapovjedniku ili političaru.

Kako bi opravdao očekivanja javnosti i troškove osnivanja i djelovanja, MKS mora pokazati da može, u okviru svojih ovlasti, pokrenuti istrage neovisno od političkih pritisaka iz različitih izvora, a Vijeće sigurnosti da ga neće ometati u njegovu radu.

Njegova zadaća mora biti identificiranje i kažnjavanje počinitelja kako bi žrtve, svi pogođeni zločinom i naposljetku narodi koji su sudjelovali u sukobu i čitava međunarodna zajednica mogli zacijeliti rane i nastaviti mirnim suživotom. U protivnom takvi neistraženi i nekažnjeni zločini ostaju povodom za buduće sukobe.

POPIS LITERATURE

KNJIGE I ČLANCI

1. Andrassy, J.; Bakotić, B.; Seršić, M.; Vukas, B., Međunarodno pravo 1, Zagreb, 2010.,
2. Bojanić, I.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž.; Krapac, D.; Seršić, M., Teorija zajedničkog zločinačkog pothvata i međunarodno kazneno pravo-izazovi i kontroverze, Akademija pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb, 2011.,
3. Degan, V.Đ., Međunarodno pravo, Zagreb, 2011.,
4. Degan, V.Đ., Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, No. 510=48, Zagreb, 2011.,
5. Degan, V.Đ., Responsibility of State and Individuals for Genocide and other International Crimes, u: International Law between Universalism and Fragmentation, Festschrift in Honour of Gerhard Hafner, Martinus Nijhoff Publishers, 2008., dostupno na:
https://brill.com/view/book/edcoll/9789047440338/Bej.9789004167278.v-1086_027.xml,
6. Josipović, I.; Krapac, D.; Novoselec, P., Stalni međunarodni kazneni sud, Zagreb, 2001.,
7. Krapac, D., Međunarodno kazneno procesno pravo: oris postupka pred međunarodnim kaznenim sudovima, Zagreb, 2012.,
8. Schabas, W.A., An Introduction to the International Criminal Court, Cambridge University Press, 2004.,
9. Seršić, M., Praksa međunarodnih sudišta u formiranju institucija izvedene kaznene odgovornosti, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj.498, Zagreb, 2007.,
10. Van Zyl Smit, D., Oblici odmjeravanja kazne u međunarodnom kaznenom pravosuđu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol.11, broj 2, Zagreb, 2004.,

PRAVNI IZVORI

1. Ažurirani tekst Statuta Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, rujna, 2009., dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/documents/statut-medunarodnog-suda>,

2. Convention on the non-applicability of statutory limitations to war crimes and crimes against humanity, New York, 26 November 1968. , dostupno na:
https://treaties.un.org/doc/treaties/1970/11/19701111%2002-40%20am/ch_iv_6p.pdf,
3. Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) (Ženeva, 8. lipnja 1977.), NN-MU br. 5/94,
4. Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II) (Ženeva, 8. lipnja 1977.), NN-MU br. 5/94,
5. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, 1996., dostupno na:
http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf&lang=EF,
6. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida, Službeni vjesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, broj 2/1950., (NN-MU br. 12/1993),
7. Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida od 30. studenog 1973. Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 14/1975.,
8. Nuremberg International Military Tribunal Statute, dostupno na: <https://www.jura.uni-muenchen.de/fakultaet/lehrstuehle/satzger/materialien/img1945e.pdf>,
9. Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, 1950, dostupno na:
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf,
10. Resolution RC/Res.6 od 11. lipnja 2010, dostupno na:
<https://treaties.un.org/doc/source/docs/RC-Res.6-ENG.pdf>,
11. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998., dostupno na:
http://legal.un.org/icc/statute/99_corr/cstatute.htm,
12. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, od 8. studenog 1994., dostupno na: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf,

13. Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. kolovoza 1949. (NN-MU br. 5/94.),

14. Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12. kolovoza 1949. (NN-MU br. 5/94.),

15. Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. (NN-MU br. 5/94.),

16. Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. (NN-MU br. 5/94.),

SUDSKA PRAKSA

1. ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, od 26. veljače 2007., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>,

2. ICJ, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), Judgment, I.C.J. Reports 2015, p. 3, od 3. veljače 2015., dostupno na: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf>,

3. ICTR, Prosecutor v Jean-Paul Akayesu, Case No. ICTR-96-4-T, od 2-. rujna 1998., dostupno na: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-96-4/trial-judgements/en/980902.pdf> ,

4. ICTR, Prosecutor v Jean-Bosco Barayagwiza, Case No. ICTR-99-52, dostupno na: <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-99-52/indictments/en/000413.pdf> ,

5. ICTY, Prosecutor v. Ante Gotovina, Ivan Čermak, Mladen Markač, IT-06-90-T, od 15. travnja 2011., dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/en/110415_judgement_vol2.pdf,

OSTALO

1. African Union, Withdrawal Strategy Document, od 12.siječnja 2017. , dostupno na:
https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/icc_withdrawal_strategy_jan._2017.pdf,
2. The States Parties to the Rome Statute, dostupno na: <https://asp.icc-cpi.int/states-parties>,
3. UN Secretary General, Report of the Secretary-General pursuant to paragraph 2 of Security Council resolution 808, S/25704 ,od 3.svibnja, 1993., dostupno na:
<https://digitallibrary.un.org/record/166504>,
4. UN Security Council, Final report of the Commission of Experts, S/1994/674, od 27. svibnja 1994., dostupno na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/200/60/PDF/N9420060.pdf?OpenElement>